

ما به آداب خود پایبندیم

رفتار انسان‌ها و تعاملی که افراد با یکدیگر دارند، همواره زمینه‌ساز شکل‌گیری روابطی است که از آن تحت عنوان «ارتباطات اجتماعی» نام می‌برند.

رفتار انسان‌ها و تعاملی که افراد با یکدیگر دارند، همواره زمینه‌ساز شکل‌گیری روابطی است که از آن تحت عنوان «ارتباطات اجتماعی» نام می‌برند. این را سال‌ها قبل، وقتی پشت نیمکت‌های کلاس درس می‌نشستیم، دبیر درس علوم اجتماعی با صدای بلند تکرار می‌کرد و براساس نوشته‌های کتاب، می‌گفت که سنگ بنای اولیه این رفتارها در کوچک‌ترین نهاد اجتماعی یک جامعه یعنی خانواده شکل می‌گیرد.

نهادی که خود تحت تاثیر فرهنگ حاکم بر آن جامعه بالیده و پرورش یافته و فرهنگی که از جامعه‌ای تا جامعه دیگر متفاوت بوده و تا حدود زیادی قادر است رفتارهای اجتماعی را در وجود افراد، به امری درونی و نهادینه تبدیل کند.

برای مثال جوامع اروپایی آداب و رسوم و فرهنگ خاص خود را دارند که مبنای شکل‌گیری روابط اجتماعی آنهاست، جوامع آمریکایی به همین ترتیب و همین‌طور ما شرقی‌ها که در تمام طول تاریخ به سنن و رسومات خاص و برخورداری از فرهنگی کهن و غنی مشهور بوده‌ایم. در این بین، اما تفاوت فرهنگ و آداب ایرانی با دیگر فرهنگ‌ها، تفاوتی بشدت چشمگیر و مشهود بوده و تاثیر آن در برقراری ارتباطات اجتماعی نیز، ما را در میان سایرین متفاوت جلوه می‌دهد.

از رفتارهای اجتماعی خاص مانند تعارف‌های با دلیل و بی‌دلیلی که به زبان نیابوردنشان نوعی بی‌احترامی تلقی خواهد شد گرفته تا برخورد‌های عجیبی که حین رانندگی و در فضایی عمومی شاهدش هستیم، همچنین تلاش برای تغییر ناگهانی برخی ساختارهای مبتنی بر عرف که عمدتاً ما را بین سنت و مدرنیته معلق نگه می‌دارد و به تقلیدهای کورکورانه و بی‌نتیجه متهم می‌کند.

عده‌ای آن را به پای آزمون و خطا برای رسیدن به کمال مطلوب جامعه می‌گذارند و عده‌ای دیگر نیز آن را بی‌مورد پنداشته و نهی می‌کنند. در این میان اما آنچه همواره کمترین سطح توجه را به خود مبذول داشته، ریشه‌ها و عللی بوده‌اند که تفاوت فرهنگ و ارتباطات ایرانی را با سایر ملل، مشهود و پررنگ جلوه می‌دهند.

تعدد قومیت، زمینه‌ساز ارتباطات اجتماعی متفاوت

آن طور که از تاریخ برمی‌آید، فرهنگ غنی ایرانی همواره بر سجایای اخلاقی و صفات پسندیده تاکید داشته است. کودکان در محیطی رشد کرده و آداب اجتماعی را فرا می‌گرفتند که دروغ‌گویی بدترین عیب آدمی به حساب می‌آمد. آنها در محیط خانواده و جامعه یاد می‌گرفتند که دروغ، قرض، ستمگری، خوردن بیش از اندازه، ژولیدگی و بسیاری موارد دیگر براننده انسان نیست و شکل‌گیری روابط اجتماعی افراد بر مبنای این نحوه رفتار و آداب اجتماعی بخصوص فرهنگ احترام به والدین و بزرگ‌تر شکل می‌گرفت. روز سالخوردگان که قدمتی بس طولانی دارد برای اولین بار در فرهنگ ایرانی به چشم خورده و عید و عیددیدنی و تجدید دیدار مردم در روزهای آغازین سال جدید، قدمتی هزار ساله دارد.

بسیاری از آیین‌ها و سنت‌های جامعه ما، مانند نوروز و شب یلدا و چهارشنبه‌سوری و جشن تولد، ریشه در غنی بودن فرهنگ ایرانی دارند، اما تعدد حملات به ایران در طول تاریخ، بارها این فرهنگ را مورد تغییر و تحول و اضافه و کم شدن موارد مختلف قرار داده است، یعنی آنچه اکنون از آن تحت عنوان فرهنگ قومیت‌های مختلف ایران نام می‌برند. بر این مبنای هر یک از این قومیت‌ها، آداب و رسوم و رفتارهای اجتماعی خاص خود را دارند که شکل‌دهنده نوع خاصی از روابط اجتماعی در کشور است.

مصطفی اقلیما، جامعه‌شناس، مددکار و رفتارشناس اجتماعی، در گفت‌وگو با جام‌جم، نقش فرهنگ در شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی افراد را نقشی پررنگ دانسته و معتقد است: انسان‌ها بی‌کم و کاست مانند هم متولد می‌شوند. این تزریق فرهنگ حاکم بر محیط خانواده و اجتماع به وجود آنهاست که رفتارها و ارتباطات اجتماعی متفاوت را شکل می‌دهد.

اقلیما با اشاره به قدمت تاریخ ایران، از این کشور تحت عنوان کشوری با فرهنگ ملی واحد نام می‌برد که در گذر زمان، با فرهنگ قومیت‌های مختلف درآمیخته است.

به گفته وی دلیل تفاوت مشهود فرهنگی ایران با دیگر نقاط جهان را نیز باید در همین تعدد قومیت جستجو کرد. چنانچه فرهنگ تمام کشورهای اروپا را فرهنگ اروپایی می‌نامند، اما در وصف ایران فرهنگ‌های مختلف کردی، ترکی، لری، فارس و بلوچ وجود دارد که هر یک زمینه‌ساز ارتباطاتی متفاوت است.

وی با اشاره به این که یزدی‌ها، ترک‌ها، کردها، شمالی‌ها، خوزستانی‌ها و دیگر هموطنان ما، هر یک دارای فرهنگ جداگانه و مختص به خود هستند، می‌افزاید: برای مثال هنگام ازدواج اولین سوال ما این است که خانواده عروس یا داماد به کدام خطه تعلق دارند. این فرهنگ، فرهنگ مختص ماست و در کمتر جایی جز ایران می‌توان آن را دید.

حسین باهر، جامعه‌شناس و استاد دانشگاه، نیز در گفت‌وگو با [171#جام‌جم](#)؛ معتقد است: در کشور ما به جای یک فرهنگ ملی، خرده فرهنگ جوامع مهاجم گذشته ریشه کرده و آثاری که از این فرهنگ‌ها در فرهنگ ما به جا مانده تبدیل به آثار ماندگاری شده که همه آن را پذیرفته‌ایم. ایران مانند یک جهان است در یک مرز و انتظار تفاوت در نحوه ارتباطات اجتماعی آن، دور از ذهن نیست.

بی‌ثباتی در رواج فرهنگ

اقلیما در پاسخ به [171#جام‌جم](#)؛ در خصوص رفتارهای خاص مبتنی بر فرهنگ جوامع مانند [171#دیده‌بوسی زن و مرد](#)؛ که در جامعه‌ای رایج است و در جامعه‌ای دیگر مانند جامعه اسلامی ایران یک رفتار خارج از عرف تلقی می‌شود، می‌گوید: نقش قدرتمند فرهنگ همین است و همین نقش است که تفاوت‌ها را از یک جامعه به جامعه دیگر ممکن می‌کند.

این جامعه‌شناس در این زمینه مثالی آورده و می‌گوید: در یک روستای اروپایی ممکن است خانمی با ناخن‌های مانیکور شده پشت تراکتور بنشیند و کار کند و احتمال دارد همان خانم را شب در مهمانی‌ای که به آن دعوت هستید هم ببینید. این برای افرادی که آن را به عنوان یک فرهنگ در نظام اجتماعی جامعه نیاموخته‌اند قابل درک نیست، اما برای افرادی که با آن بزرگ شده‌اند اصلاً عجیب نخواهد بود.

وی سپس با آوردن مثال مربوط به کودکانی که آرزوی کودکی‌شان برای شغل آینده، رئیس شدن است، می‌گوید: این پدیده بخوبی نشان‌دهنده ذهنیت و فرهنگ و نوع تربیت افراد در خانواده و جامعه است. تربیتی که مورد تأیید قرار گرفتن را مهم‌تر از احترام به خود نزد افراد جلوه می‌دهد و در همه جای دنیا هم قابل رؤیت است.

اقتباس کنیم، نه تقلید

باهر درخصوص تاثیر مثبت یا منفی تلاش برای تغییر فرهنگ سنتی به منظور تغییر در نحوه ارتباطات اجتماعی می‌گوید: به شیوه تقلید خیر، اما اگر منظور اقتباس است باید بگویم همواره امری مثبت بوده و هست، چرا که جوامع به وسیله آن قادر به جبران نقایص خود هستند.

اقلیما اما در اظهار نظری کاملاً متفاوت معتقد است: این تاثیرها را چندان سودمند نمی‌دانم و فکر می‌کنم این تلاش‌ها تنها به دور شدن هر چه بیشتر از خودمان منجر خواهد شد.

وی با اشاره به این که خرده‌فرهنگ‌های خارجی اصلاح نشده نتیجه مطلوبی بر فرهنگ و ارتباطات اجتماعی برجا نمی‌گذارند، می‌گوید: این که اروپا جلو زده و ما عقب مانده‌ایم را قبول ندارم. هرملتی که بتواند خودش باشد، خوش و خوشبخت است.

ممکن است ما کم‌کم شبیه اروپا شویم، اما فراموش نکنیم که آنها اروپایی هستند و ما ایرانی و هر دو صاحب فرهنگی متفاوت و مجزا که تا حد امکان سعی خواهیم کرد بر آن وفادار بمانیم ما با هدایت و جایگزینی درست فرهنگ غنی ایران در زندگی‌هایمان، بیش از آنچه فکر می‌کنیم رضایت‌مند خواهیم بود. ژ

فاطمه رمضانیان - جام‌جم